https://doi.org/10.63578/terrasebus.2024.17

COLECȚIA DE PICTURĂ SAVA HENȚIA A MUZEULUI DIN SEBEȘ: CONSTITUIRE ȘI DEZVOLTARE

Călin ANGHEL*
Radu TOTOIANU**

The Sava Henția Painting Collection of the Museum of Sebeș: Constitution and Development
Abstract. *The Municipal Museum Ioan Raica Sebeș holds an important collection of works by Transylvanian painter Sava Henția (1848–1904). Its beginnings date back to the late 1950s, when the first six paintings were purchased from Ecaterina Erdt in Sebeș. The development of the collection gained focus in 1966 when a temporary exhibition dedicated to Sava Henția was organized at the museum, bringing together works from its own collection and from private collectors. There was also an initiative to set up a memorial house in the nearby Sebeșel, the painter's birthplace. In the 1970s and 1980s, the collection grew year by year and has become one the most important in Romania today, comprising 46 works.*
Keywords: *museology, cultural heritage, acquisitions, plastic arts, museum exhibition.*
Cuvinte-cheie: *muzeologie, patrimoniu cultural, achiziții, artă plastică, expoziție muzeală.*

Dintre funcțiile clasice ale muzeului: constituirea, dezvoltarea și cercetarea patrimoniului, conservarea bunurilor care-l alcătuiesc și valorificarea acestora și a informației lor, intrinseci și contextuale, în scopul educării și recreeri vizitatorilor[1], pentru instituțiile muzeale nou-înființate, prima a fost prioritară, mai ales în perioada de început a activității lor.

Astfel au stat lucrurile și în cazul Muzeului Raional Sebeș, care a fost înființat în 1951, iar din anul 1956 a fost deschis pentru public[2], generații succesive de specialiști, care au activat în cadrul său, depunând eforturi pentru a spori și diversifica colecțiile, astfel încât acestea să crească valoric și să reflecte cât mai complet trecutul și specificul localității și al zonei. În acest context se înscrie și inițiativa constituirii unei colecții de artă plastică, care urma să reunească un număr însemnat de lucrări semnate de Sava Henția și asta nu doar datorită valorii lor, ci și din cauza faptului că pictorul era originar

* Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, România; e-mail: calin.anghel@uab.ro.
** Muzeul Municipal „Ioan Raica" Sebeș, România; e-mail: rtotoianu@yahoo.com.
[1] Pentru funcțiile muzeului și evoluția acestora în timp, vezi Pop 2017, p. 44-46.
[2] Ulterior, titulatura i-a fost schimbată în Muzeul Mixt Sebeș. Din 1990 a funcționat sub denumirea Muzeul Orășenesc Sebeș, iar în anul 2001 a primit numele ctitorului său, devenind Muzeul Municipal „Ioan Raica" Sebeș. Pentru istoria și prezentarea colecțiilor muzeului din Sebeș, vezi Sârbu 1995, p. 107-133; Sârbu 2001, p. 215-233; Dărămuș 2009, p. 389-399; Török *et alii* 2020, p. 8-13.

din Sebeșel, sat aflat în apropierea Sebeșului, unde, de altfel, se intenționa și amenajarea unei case memoriale[3].

Un prim pas în constituirea colecției a fost făcut încă din anul 1959, când au fost achiziționate șase tablouri de la Ecaterina Erdt din Sebeș: *Portret de femeie* (1875), *Portret de bărbat – I. Potoțki din Sebeșel* (1878), *Portret de femeie – soția lui I. Potoțki din Sebeșel* (1878), *Portret de femeie* (1896), *Portret de husar* (1896) și *Portret de femeie – Muribunda* (1899)[4]. Acestora li s-a adăugat, în anul 1963, portretul doctorului Karl Eduard Krasser, cumpărat tot din Sebeș, de la familia Acker, care, stabilindu-și domiciliul la București, a decis să-l vândă muzeului[5].

Din primul lot de tablouri, achiziționate în 1959, două au stârnit unele polemici. Prin *Adresa nr. 105/19 aprilie 1967 a Muzeului de Artă a RPR*, directorul de atunci al muzeului din Sebeș, Ion Raica, era informat că portretele lui Ioan Potoczki („Potoțki") și al soției sale, trimise la București pentru restaurare, erau falsuri[6].

a.

b.

Fig. 1. *Portret de bărbat – I. Potoțki din Sebeșel* (1878) – (a) și *Portret de femeie – soția lui I. Potoțki din Sebeșel* (1878) – (b)

Ion Raica a răspuns, exprimându-și nedumerirea, cu atât mai mult cu cât chiar fratele pictorului, preotul Nicolae Henția le-a confirmat autenticitatea. În consecință, cerea atât reexaminarea, cât și restaurarea lor[7]. Situația nu a rămas fără urmări. Personalul muzeului sebeșean i-a contactat pe

[3] Fleșer 2004, p. 6.
[4] Lucrările au fost achiziționate cu suma de 2500 lei (MMIRSBD, dosar *Corespondență oficială pe anul 1959*, act de vânzare-cumpărare, 23 aprilie 1959, f.n.). Vezi și Tatai-Baltă *et alii* 2022, p. 19.
[5] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1963*, fișa nr. 93/1963, f.n.
[6] MMIRSBD, dosar *Intrate-ieșite 1967*, f. 284.
[7] *Ibidem*.

foștii proprietari, adică pe cei din familia Erdt, care au dat o declarație pe propria răspundere referitoare la autenticitatea portretelor cu pricina, document din care s-au desprins și o serie de informații importante despre familia pictorului. Conform celor relatate de Iosif și Ecaterina Erdt, respectivele portrete îi reprezintă pe Ioan Potoczki și pe soția sa, Amalia, mătușa declaranților. Ioan și Amalia nu au avut copii și locuiau la Sebeșel. Irma, soția lui Sava Henția, era verișoara Amaliei, nu fiica, așa cum afirma într-un studiu recent Cristian Ioan Popa[8]. Ea locuia la Sebeș, iar pictorul a cunoscut-o când mergea în vizită la Sebeșel. Sava Henția obișnuia să stea la fratele său, dar îi vizita des și pe cei din familia Potoczki, pentru care „a lucrat pânzele cu pricina". Casele acestora au fost cumpărate de Sava Henția, iar averea mobilă a rămas declaranților, Iosif și Ecaterina Erdt, nepoții Amaliei[9].

Un imbold pentru inițiativa dezvoltării colecției l-a reprezentat, desigur, expoziția „Sava Henția", organizată de muzeu în anul 1966, și care a reunit lucrări atât din patrimoniul propriu, cât și din colecțiile unor particulari de pe raza raionului[10]. Prezența atâtor lucrări la sediul muzeului a creat, probabil, o impresie deosebită în rândul angajaților, determinându-i să-și stabilească drept prioritate creșterea semnificativă, numerică și valorică, a colecției[11]. Cu toate că de atunci a existat un interes constant pentru dezvoltarea acesteia, pentru mai buna valorificare a lucrărilor lui Sava Henția, dar și pentru creșterea prestigiului pictorului și plasarea acestuia în rândul maeștrilor artelor plastice românești, demersurile în acest sens au fost relativ fluctuante, putându-se observa perioade în care intensitatea demersului creștea, urmate de altele în care stagna.

În perioada imediat următoare anului 1966, eforturile depuse în scopul creșterii colecției au fost notabile, reușindu-se achiziționarea mai multor lucrări. În luna mai a anului 1967 muzeul era informat de Elena Catuțiu din Cluj că deține două portrete executate de Sava Henția pe care era dispusă să le vândă, solicitând câte 4000 de lei pentru fiecare[12]. Două luni mai târziu, la 30 septembrie, muzeul o delega pe restauratoarea Emilia Găldean să se deplaseze la Cluj pentru a vedea tablourile. Ea constata că Elena Catuțiu deținea de fapt trei lucrări de Sava Henția și propunea cumpărarea lor cu prețul de 2500 lei fiecare. Dintre cele trei, în final au fost achiziționate doar două.

Dintr-o notă olografă a lui Ion Raica, de pe *verso*-ul referatului întocmit de Emilia Găldean, aflăm că tablourile [portretele] cumpărate îi reprezintă pe Dănilă Gabor din Voila (Făgăraș), inginer de drumuri și poduri, născut în anul

[8] Popa 2020, p. 443, 446.
[9] MMIRSBD, dosar *Intrate-ieșite 1967*, f. 550.
[10] Tatai-Baltă *et alii* 2022, p. 19.
[11] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1968*, f. 171.
[12] MMIRSBD, dosar *Intrate-ieșite 1967*, f. 429.

1863, și pe prima lui soție, Elena, născută Lupan, la Blaj, care era învățătoare și că pânzele au fost pictate la Slănic[13], când cei doi se aflau la băi[14].

a.

b.

Fig. 2. *Portret de femeie* (1899) – (a), *Portret de bărbat* (1899) – (b)

Tot în 1967, Nicolae Grozea din Ploiești oferea spre vânzare muzeului două portrete de țărani realizate de Sava Henția, la prețul de 5000 lei bucata[15]. Ambele lucrări au fost achiziționate în același an. La sfârșitul lunii noiembrie, Ion Raica trimitea o adresă directorului Muzeului de Artă al RSR, prin care îl ruga să urgenteze restaurarea a trei tablouri trimise în acest scop la București, menționând că la acea data, colecția Sava Henția a muzeului din Sebeș număra 14 lucrări. De asemenea, îl informa despre intenția autorităților locale de a achiziționa casa natală a pictorului, de la Sebeșel, pentru a amenaja acolo o casă memorială, rugându-l totodată să transfere la Sebeș un număr de 15 tablouri semnate de Sava Henția, din depozitul Muzeului de Artă, necesare pentru a face față „celor vreo 30000 vizitatori" pe care muzeul din Sebeș îi avea anual[16].

În cadrul aceloraşi eforturi de dezvoltare a colecției, începând cu 1 septembrie 1967, la muzeul din Sebeș a fost angajată o muzeografă „stagiară", absolventă de Istoria Artelor, Mariana Proșteanu[17], care avea ca principal obiect de activitate pictura lui Sava Henția, precum și întocmirea unui

[13] Din perspectiva activității pictorului, informația este foarte interesantă, putându-se presupune că Sava Henția, deși era în acel moment un pictor consacrat, își căuta potențiali clienți chiar și în destinațiile turistice ale timpului. Nu credem că prezența lui la Slănic era întâmplătoare sau că se afla acolo exclusiv pentru tratamente. Această practică este răspândită și astăzi în rândul artiștilor plastici contemporani care își „racolează" clienți în locurile frecventate de turiști.

[14] MMIRSBD, dosar *Intrate-ieșite 1967*, f. 575.

[15] *Ibidem*, f. 641-642.

[16] *Ibidem*, f. 668.

[17] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1968*, f. 247.

„repertoriu" al operei acestuia, după cum rezultă dintr-un „plan de măsuri" datând de la începutul anului 1968[18]. Era necesară culegerea unui mare volum de date care să facă lumină asupra modului în care era reprezentată opera lui Sava Henția în muzeele din România, precum și în colecțiile particularilor. În acest sens, s-a întocmit un chestionar cu câteva rubrici, care a fost trimis, în 24 ianuarie 1968, muzeelor din țară și, ulterior, unor particulari, în special descendenților pictorului, despre care se cunoștea faptul că dețin lucrări de-ale acestuia. Se solicitau informații diverse, de la numărul și titlurile lucrărilor aflate în posesia lor, până la numărul și conținutul eventualelor documente deținute. Se solicitau și informații despre alți particulari care aveau lucrări de-ale pictorului[19].

Răspunsurile nu au întârziat, multe muzee dând curs solicitării specialiștilor de la Sebeș. Cum era de așteptat, muzeele mici și cele situate la mare distanță de Sebeș, înspre nord și nord-vest, nu dețineau nici lucrări și nici documente referitoare la viața și opera lui Sava Henția. Se aflau în această situație muzeele din Orăștie, Sf. Gheorghe, Mediaș, Zalău, Oradea etc.[20]. În schimb, în alte instituții existau, cele mai multe fiind concentrate în muzeele de artă. Muzeul din Târgoviște deținea o lucrare, Muzeul Regiunii Porților de Fier din Drobeta-Turnu Severin avea 3[21], Muzeul de Artă din Craiova 9[22], iar Muzeul Regional de Artă din Dobrogea și Dumitru și Sevasta Vintilă din Topalu aveau câte 7 tablouri[23]. Academia RSR deținea 52 de desene, iar Muzeul de Artă al RSR 54 de lucrări[24]. Muzeul Simu din București avea 30 de lucrări[25], Muzeul de Artă din Iași – 6, iar cel cu același profil din Constanța – 8. Muzeul de Artă din Cluj avea 10[26], Muzeul Județean din Arad – 5, iar cel de artă din Ploiești deținea 8[27].

Cum nu toate muzeele au răspuns chestionarului, s-a apelat la Direcția Muzeelor și Monumentelor Istorice pentru a face presiuni asupra celor 16 instituții care nu au dat curs solicitării muzeului din Sebeș[28]. Intervenția s-a dovedit utilă, trimițând răspunsuri la chestionar și celelalte muzee. A răspuns și Muzeul Brukenthal din Sibiu care deținea 10 lucrări de Sava Henția, între care și celebra *Psyche părăsită de Amor* (1873)[29].

---

[18] *Ibidem*, *Plan de măsuri pe 1968*, f.n.
[19] *Ibidem*, f. 57.
[20] *Ibidem*, f. 82.
[21] *Ibidem*, f. 88-89.
[22] *Ibidem*, f. 101.
[23] *Ibidem*, f. 104.
[24] *Ibidem*, f. 118.
[25] *Ibidem*, f. 191.
[26] *Ibidem*, f. 198, 206-207, 209.
[27] *Ibidem*, f. 249, 367.
[28] *Ibidem*, f. 378.
[29] *Ibidem*, f. 554.

Același chestionar a fost trimis și unor particulari, în fruntea listei fiind descendenți ai familiei Henția. Fiica pictorului, Aurelia Vasiu, în vârstă de 80 de ani la acea dată, domiciliată în București, a răspuns prin intermediul fetei sale, Pompilia, apreciind eforturile depuse de muzeul din Sebeș pentru dezvoltarea colecției, dar și pentru ideea de a se amenaja o casă memorială la Sebeșel. Colecția familiei Vasiu număra 24 de lucrări[30], dintre care a donat muzeului două acuarele: *Natură statică cu portocală* (1902) și *Floare de iris* (1902)[31].

Fig. 3. *Natură statică cu portocală* (1902) – (a), *Floare de iris* (1902) – (b)

Au răspuns și Gheorghe Stoica, nepot al pictorului, dar și Eugen și Alexandrina Henția, toți apreciind inițiativele muzeului sebeșean. Colecția primului număra 12 lucrări[32], iar cea a lui Eugen Henția, strănepot de-al pictorului, conținea 10[33]. Mama acestuia, Alexandrina, avea și ea 14 tablouri de-ale lui Sava Henția[34].

La începutul anului 1968, muzeul deținea 16 lucrări de Sava Henția[35] și își propunea ca în cursul acelui an să achiziționeze încă alte patru, cu „bani de la regiune”[36]. Între tablourile trimise în anul anterior la restaurare, se afla și *Secuianca* (1898), lucrare de mari dimensiuni, achiziționată în anul 1959. În luna iunie a fost finalizată restaurarea, tabloului fiindu-i confecționată și o ramă la o cooperativă locală[37].

---

30 *Ibidem*, f. 266.
31 *Ibidem*, f. 263.
32 *Ibidem*, f. 251-252.
33 *Ibidem*, f. 294.
34 *Ibidem*, f. 297-298.
35 *Ibidem*, f. 171.
36 *Ibidem*, f. 14.
37 *Ibidem*, f. 551.

Deși muzeul și-a propus în acel an achiziționarea a doar patru lucrări de Sava Henția, numărul celor care au intrat în patrimoniul acestuia a fost mai mare. Se pare că intenția muzeului de a dezvolta colecția s-a bucurat de un mare ecou printre deținătorii de bunuri de artă care au aflat de ea de la Muzeul de Artă al RSR, căruia îi ofereau spre vânzare lucrări de Sava Henția. Cum pictorul era bine reprezentat în colecțiile muzeului bucureștean, care deținea 54 de lucrări de-ale sale, ofertanții erau redirecționați spre muzeul din Sebeș. Astfel se explică abundența de oferte venite pe adresa muzeului pe tot parcursul acelui an. De altfel, în 1968 au fost achiziționate poate cele mai importante lucrări din colecție.

a.

b.

Fig. 4. *Turc fumând narghilea* (1877) – (a), *Odaliscă* (1882) – (b)

În februarie au început demersurile pentru achiziția lucrării *Turc fumând narghilea* (1877), oferită spre vânzare muzeului pentru suma de 3000 lei[38]. La scurt timp, Eduard Axelrad a propus muzeului să cumpere *Portretul lui Virgil Cioflec* (1900), o lucrare monumentală, cu suma de 26000 lei[39]. I-a urmat oferta lui Dumitru Geanolu care dorea să vândă lucrarea *Odalisca* (1882).

Turc fumând narghilea a fost achiziționată cu suma cerută de proprietar, 3000 lei, în 7 iunie semnându-se procesul-verbal de recepție[40] și tot atunci a fost cumpărată și lucrarea *Odalisca*, cu aceeași sumă[41]. Achiziția portretului lui Virgil Cioflec a întâmpinat însă unele greutăți, generate de suma mare cerută

[38] *Ibidem*, f. 96.
[39] *Ibidem*, f. 143.
[40] *Ibidem*, f. 465.
[41] *Ibidem*, f. 469.

de proprietar. În vara anului 1968, i se solicita să scadă din preț, invocându-se în acest sens cheltuielile ce urmau a fi făcute cu restaurarea lucrării și cu transportul acesteia de la București, doar acesta estimat la 2000 de lei[42]. În aceeași lună iunie, au mai fost achiziționate, de la Eugen Henția, două lucrări cu 3000 și, respectiv, 2000 de lei: *Târg din Ardeal* (1892) și *Capre* (1892)[43]. La sfârșitul anului, în luna decembrie, era solicitat Întreprinderii de Transporturi Auto, locale, un camion de 3 tone, prevăzut cu o prelată, care să transporte de la București 3 tablouri de mari dimensiuni și un bust al lui Sava Henția executat în piatră[44].

Fig. 5. *Târg din Ardeal* (1892) – (a), *Capre* (1892) – (b)

Acestea nu au fost, însă, singurele oferte, iar lucrările propuse spre achiziție au fost ulterior cumpărate. În luna iulie, Valentina Alice Costea propunea muzeului cumpărarea lucrării *Plug cu boi la arat* (1899), fiind îndemnată să ducă tabloul la Muzeul de Artă al RSR spre a fi expertizat și evaluat. Lucrarea a fost cumpărată în anul 1972, cu suma de 3000 de lei. Ulterior, Constantin Teofilescu a oferit spre achiziție muzeului din Sebeș o lucrare reprezentând o *Scenă din Războiul de Independență* (1898), în schimbul căreia dorea suma de 12000 de lei[45]. După evaluare, Muzeul de Artă al RSR i-a stabilit valoare la 5000 de lei[46], spre nemulțumirea proprietarilor. Lucrarea a fost achiziționată în anii următori, dar nu cunoaștem valoarea cu care s-a încheiat tranzacția.

---

[42] *Ibidem*, f. 478.
[43] *Ibidem*, f. 467.
[44] *Ibidem*, adresă *a Muzeului Mixt Sebeș, către IRTA Sebeș*, f.n. Bustul de piatră la care se face referire în acea adresă este opera sculptorului Tudor Panait și a fost amplasat în centrul satului Sebeșel, localitatea natală a pictorului (Josan 1996, p. 349). La dezvelirea acestuia, din 16 noiembrie 1975, au participat, pe lângă localnici și iubitori de artă din zonă, și descendenți ai pictorului (*Scînteia tineretului*, 17 noiembrie 1975, p. 2).
[45] *Ibidem*, scrisoare din 3.09.1968, f.n.
[46] *Ibidem*, adresă a Muzeului Mixt Sebeș, f.n.

Fig. 6. *Scenă din Războiul de Independență* (1898)

În ciuda entuziasmului cu care s-a pornit la drum în inițiativa de repertoriere a operei lui Sava Henția și a progreselor care s-au înregistrat în primele luni ale anului 1968, rezultatele finale au fost departe de ceea ce se preconiza. Mai mult, în a doua jumătate a anului, demersul nu se mai număra printre prioritățile muzeului. Acest fapt s-a datorat, în principal, faptului că Mariana Proșteanu, muzeografa care se ocupa de colecția Sava Henția, s-a transferat, începând cu 25 iulie, la Muzeul de Artă din Cluj[47]. În cele din urmă, se pare că proiectul a fost abandonat.

La sfârșitul lunii ianuarie a anului 1970 ideea achiziționării portretului lui Virgil Cioflec era din nou de actualitate. Alexandra Axelrad confirma primirea adresei nr. 17/16 ianuarie 1970, prin care era anunțată că în februarie va sosi un delegat al muzeului pentru cumpărarea tabloului și ea transmitea că e de acord cu suma de 14000 lei oferită de muzeu. În luna martie, muzeul îi trimitea o altă adresă, prin care era informată că până în data de 10 aprilie, delegatul muzeului va reveni la București, în vederea achiziționării lucrării[48]. Deoarece în acel moment muzeul nu putea asigura transportul, tabloul, de mari dimensiuni, urma să fie depus de vânzător la Muzeul de Artă al RSR[49], în caz contrar achiziția urmând a fi amânată până se găsea o soluție pentru aducerea lucrării la Sebeș[50]. Tranzacția a fost finalizată în 21 aprilie, când

[47] *Ibidem*, *Raport de activitate pentru luna iulie 1968*, f.n.
[48] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1970*, scrisoarea Alexandrei Axelrad către muzeul din Sebeș, București, 29 ianuarie 1970, f.n.
[49] MMIRSBD, dosar *Contracte de vânzare-cumpărare 1970*, contract de vânzare-cumpărare nr. 4/21 aprilie 1970, f.n.
[50] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1970*, adresa nr. 94/23 martie 1970, f.n.

delegatul muzeului Vasile Ionaș s-a deplasat la București, unde a încheiat contractul de vânzare-cumpărare a portretului[51].

Fig. 7. *Plug cu boi la arat* (1899) – (a), *Portretul lui Virgil Cioflec* (1900) – (b)

Noul director al muzeului, Gheorghe Ciul, a continuat activitatea predecesorului său și a contactat persoane despre care se știa că dețin tablouri pictate de Sava Henția. În urma corespondenței purtate cu diverși deținători, s-a ajuns la achiziția, de la Teodor I. Petre, tot din București, a două portrete, reprezentându-i pe fostul ministru Vernescu și pe soția acestuia, lucrări datând din anul 1875. Deși discuțiile referitoare la achiziția acestora au demarat în 1970, când proprietarul dorea în schimbul lor 16000[52] de lei, ele au fost cumpărate un an mai târziu. În luna mai a anului 1971 tranzacția nu era încheiată, muzeul din Sebeș comunicându-i lui Teodor I. Petre că deși i s-a cerut să se prezinte pentru achiziționarea și plata tablourilor după 10 aprilie, „suntem nevoiți să amânăm data, după 10 mai", când era invitat să ducă tablourile la Sebeș și să semneze actele de vânzare-cumpărare în „fața Consiliului orașului Sebeș". Se pare că proprietarul a transportat tablourile conform indicațiilor primite, dar plata nu s-a făcut, directorul de atunci al muzeului, Maria Răulea, scriindu-i lui Teodor I. Petre să nu se supere că nu a expediat contravaloarea lucrărilor, în cuantum de 9000 lei, și că asta s-a datorat faptului că „fondul de încasări pe oraș nu s-a realizat", iar plata nu a putut fi făcută. Îl asigura că urma să se facă până cel târziu la 1 iulie 1971.

[51] *Ibidem*, contract de vânzare-cumpărare, nr. 4/21 aprilie 1970, f.n.
[52] MMIRSBD, dosar *Intrări-ieșiri 1970*, adresa nr. 303/17 noiembrie 1970, f.n.

a.

b.

Fig. 8. *Portretul ministrului Vernescu* (1875) – (a), *Portret de femeie – soția ministrului Vernescu* (1875) – (b)

În anul 1970, Gheorghe Ciul inițiia o corespondență cu starețul mănăstirii Căldărușani, cerând informații despre prezența și activitatea lui Sava Henția în acel așezământ monahal, în luna noiembrie adresându-i starețului mănăstirii o scrisoare de mulțumire pentru informațiile oferite, întrebându-l totodată dacă mănăstirea nu cumva ar fi dispusă să ofere spre achiziție muzeului tabloul *Intrarea triumfală a lui Traian în Sarmisegetuza*[53]. Tot atunci, muzeul cumpăra de la Florea Teodor, din București, o icoană de Sava Henția, pictată pe ambele fețe, datată în 1893, contra sumei de 1000 lei[54]. O altă lucrare achiziționată în 1970, însă de data aceasta din Sebeș, de la dr. Radu Cărpinișianu, a fost un *Portret de femeie*, cu dimensiunile de 50 x 62 cm, lucrat în tehnica ulei pe pânză și datat 1899, cu prețul de 1500 lei[55].

În 1971, când muzeul sebeșean aniversa 20 de ani de existență, se finalizase achiziția portretelor soților Vernescu[56]. Colecția Sava Henția devenise un principal punct de atracție pentru publicul vizitator, în expoziția permanentă fiind expuse toate cele 25 de lucrări, semnate de pictorul din Sebeșel, aflate în patrimoniul muzeului[57].

---

[53] *Ibidem*, adresa nr. 305/17 noiembrie 1970 către starețul mănăstirii Căldărușani, f.n.
[54] MMIRSBD, dosar *Acte vânzare-cumpărare 1970*, act de vânzare-cumpărare, nr. 3/1970, f.n.
[55] *Ibidem*, Act de vânzare-cumpărare, nr. 12/1970, f.n.
[56] Călin 1971, p. 2.
[57] Ciul 1971, p. 3.

a.

b.

Fig. 9. Sf. Nicolae – (a) / Sf. Ecaterina – (b) (1893) – icoană pe lemn

Anul 1972 debuta cu achiziționarea unei lucrări de mari dimensiuni 1,80 x 1,18 m realizate de Sava Henția în anul 1902, *Înger cu copii*, pânză pentru care Comisia de evaluare de la Muzeul de Artă al RSR trimisese estimarea de preț încă din luna octombrie 1971. În ianuarie 1972, muzeul din Sebeș informa muzeul bucureștean că era de acord cu achiziția lucrării oferite de Maria Cristinel la suma stabilită de comisie de 4000 lei, numai dacă muzeul de artă acceptă restaurarea lucrării, în caz contrar oferă doar 2000 lei. Până la urmă, lucrarea a fost achiziționată în luna martie 1972 la prețul de 1000 lei.

a.

b.

Fig. 10. *Înger cu copii* (1902) – (a), *Portret de bărbat* (1873) – (b)

O altă ofertă a venit de la Nicolae Vasilescu Capsali din București, care dorea să vândă muzeului un portret în cărbune, semnat și datat 1873, realizat la Paris, și evaluat de comisia de la București la 3000 lei. În 28 iunie 1972, muzeul cumpăra lucrarea, prin reprezentanții Maria Răulea și Gheorghe Fleșer, la prețul de 3000 lei.

În anul 1973, într-o adresă trimisă Muzeului de Artă din Cluj, era inclusă și o listă cu lucrările de Sava Henția pe care instituția de la Sebeș le deținea la acea dată, colecția ajungând să numere 27 de tablouri: *Portret de bărbat* (1873), *Portret de femeie* (1875), *Portretul ministrului Vernescu* (1875), *Portret de femeie – soția ministrului Vernescu* (1875), *Turc fumând narghilea* (1877), *Portret de femeie* (1878), *Portret de bărbat* (1878), *Bătrân stând* (1880?), *Odaliscă* (1882), *Portret de bărbat* (1883), *Portret de femeie* (1883), *Portret de bărbat* (1886), *Capre* (1892), *Târg* (1892), *Sf. Nicolae/Sf. Ecaterina* (1893), *Portret de husar* (1896), *Portret de femeie* (1896), *Portret de bărbat* (1896), *Portret de femeie* (1896), *Scenă din Războiul de Independență* (1897), *Secuianca* (1898), *Portret de bărbat* (1899), *Portret de femeie* (1899), *Plug cu boi la arat* (1899), *Portrete de țărani* (1899), *Muribundă* (1899) și *Portretul lui Virgil Cioflec* (1900)[58]. Acestora li se adăuga și *Înger cu copii* (1902), care, probabil, datorită stării ei de conservare, nu a fost inclusă în listă.

Deși, în acest timp au fost văzute de către personalul muzeului numeroase lucrări și s-a discutat cu proprietarii despre achiziția acestora, nu toate au fost cumpărate. Așa au stat lucrurile și în cazul tabloului deținut de Nicolae Nic. Georgescu din București, *Convertirea Sf. Paul*, pe care Gheorghe Fleșer îl văzuse la București în anul 1973 și care, potrivit evaluării făcute de Muzeul de Artă al RSR, valora 8000 de lei. La fel au stat lucrurile și în cazul unei lucrări propuse spre achiziție de Dumitru Vișan în 1974, un *Portret de bărbat* (1893) care îl reprezenta pe împăratul Franz Joseph I al Austriei. Proprietarul se arăta îngrijorat de faptul că personajul reprezentat ar putea fi considerat nepotrivit și tranzacția să nu se mai facă. Era dispus să-l cedeze în schimbul sumei de 4500 lei[59]. Gheorghe Fleșer îi dădea asigurări că importantă era valoare artistică a lucrării și nu numele sau originea personajului[60]. Achizițiile nu s-au mai făcut, motivul invocat de reprezentanții muzeului fiind lipsa fondurilor[61].

În anul 1974, când la 70 de ani de la moartea artistului, Muzeul de Artă din Cluj a organizat o expoziție temporară de amploare, muzeul din Sebeș a răspuns invitației primite, participând cu nouă lucrări: *Turc fumând narghilea* (1877), *Portret de femeie – Mătușa pictorului* (1875), *Bătrân stând* (1880?),

---

[58] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1973-1974*, adresa nr. 622, din 8 februarie 1973, către Muzeul de Artă Cluj, f.n.
[59] *Ibidem*, scrisoare din 6 noiembrie 1973, f.n.
[60] MMIRSBD, dosar *Corespondență Sava Henția*, adresa nr. 722, din 6 aprilie 1974, f.n.
[61] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1973-1974*, adresa nr. 694, din 15 noiembrie 1973, către Muzeul de Artă al RSR, f.n.

Capre (1892), *Târg* (1892), *Secuianca* (1898), *Portrete de țărani* (1899), *Natură statică cu portocale* (1902) și *Floare de iris* (1902)[62].

Ofertele au continuat și în anii următori, lucrări deținute de particulari fiind propuse spre achiziție muzeului care nu abandonase ideea realizării casei memoriale la Sebeșel. Cu toate acestea, fondurile în acest scop erau tot mai greu obținute și, în consecință, multe dintre tablouri nu au fost achiziționate. În anul 1975, printr-o adresă către Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă, nedatată, Gheorghe Fleșer solicita suma de 15000 lei pentru achiziția de lucrări ale pictorului Sava Henția[63].

În 26 martie 1976, în Pianu de Jos (jud. Alba) se preda muzeului din Sebeș, reprezentat de Gherghe Fleșer, în prezența conservatorului Oficiului Județean pentru Protejarea Patrimoniului Cultural Național, Toma Goronea, o lucrare de Sava Henția, reprezentându-l pe Maxim Vulcu, primar al localității la sfârșitul secolului al XIX-lea[64]. În acel an, tablourile din colecția Sava Henția erau integrate în expoziția permanentă a Muzeului Mixt Sebeș și aveau o pondere însemnată în cadrul acesteia, ocupând trei săli situate la etaj[65].

a.

b.

Fig. 11. *Fată cu copil în spate* (1881) – (a),
Portret de bărbat – „Lahovary” (1900) – (b)

[62] Fleșer 2004, p. 6.

[63] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1975-1976*, adresă către Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă Alba, f.n.

[64] MMIRSBD, dosar *Corespondență 1976*, proces-verbal din 26 martie 1976, f.n.

[65] Informația provine dintr-o adresă semnată de angajații muzeului și adresată Consiliului Popular Sebeș, în care se atrăgea atenția asupra condițiilor improprii în care bunurile culturale, inclusiv lucrările lui Sava Henția, erau păstrate în muzeul din Sebeș, în care spațiile atât de expunere, cât și de depozitare erau neîncălzite (*ibidem*, adresa nr. 7 din 24 mai 1976, f.n.).

Anul 1979 a fost unul extrem de fast pentru colecția Sava Henția a Muzeului Mixt Sebeș, aceasta îmbogățindu-se cu nu mai puțin de 11 lucrări. Ele au fost achiziționate de statul român de la diferiți proprietari și date în administrare muzeului din Sebeș, de către Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Transferul s-a realizat în două etape, în cursul lunii octombrie a acelui an. Prin dispoziția nr. 808, din 26 octombrie 1979, erau transmise în administrarea Muzeului Mixt Sebeș cele șase lucrări din prima tranșă: *Portret de copil – schiță* (1870), *Portret de femeie* (1876), *Portret de bărbat* (1876), *Fată cu copil în spate* (1881), *Portret de femeie* (1894) și *Portret de bărbat – „Lahovary"* (1900)[66], ele fiind luate în primire de către muzeul sebeșean în primăvara anului următor, la 23 aprilie[67]. Lucrările fuseseră achiziționate cu suma de 16200 lei.

În cea de-a doua tranșă, în baza dispoziției cu nr. 565, din 12 octombrie 1979, muzeul primea alte cinci lucrări pictate de Sava Henția: *Femeie cu maramă* (1881), *Portret de fată – Aurelia* (1894), *Portret de băiat – Virgil* (1894), *Portretul soției artistului – Irma* (1874), *Doamna în negru – soția artistului* (1875?) și o lucrare a fiului pictorului, Alexandru, *Trandafiri*, realizată de acesta după una, similară, a tatălui său, toate evaluate la 39000 lei, sumă care a reprezentat prețul de achiziție a acestora. Lucrările au intrat în patrimoniul muzeului la 30 noiembrie 1979[68].

a.

b.

Fig. 12. *Portret de fată – Aurelia* (1894) – (a), *Doamna în negru – soția artistului* (1875?) – (b)

[66] MMIRSBD, dosar *Corespondență Sava Henția*, dispoziția nr. 808, din 26 octombrie 1979, a Consiliului Culturii și Educației Socialiste și anexa, f.n.
[67] *Ibidem*, proces-verbal de predare-primire, din 23.04.1980, f.n.
[68] *Ibidem*, proces-verbal de predare-primire, din 30.10.1979, f.n.

A urmat o lungă perioadă în care nu s-au mai achiziționat lucrări de Sava Henția. De altfel, muzeul din Sebeș nu traversa cea mai fastă etapă din evoluția sa, anii '80 fiind marcați de obligativitatea autofinanțării parțiale a activității, instituția fiind pusă în situația de a-și asigura, prin mijloace proprii, o parte din bugetul necesar funcționării[69]. În ciuda răsturnării, în 1989, a regimului comunist, anii '90 au fost caracterizați de aceleași lipsuri materiale care se cronicizaseră ca urmare a alocărilor bugetare insuficiente, situație care a fost dublată de o serioasă criză de personal de specialitate.

În ciuda unei relative remedieri a situației în care se afla muzeul, pe fondul soluționării parțiale a problemei personalului și a alocărilor bugetare, următoarea achiziție a unei noi lucrări de Sava Henția a avut loc abia în anul 2016. Atunci a fost cumpărat un tablou inedit, datând din 1871, şi deținut de familia Cristescu, din Târgoviște. Este vorba de un portret de femeie, reprezentând-o pe Bălașa (Bella) Albulescu (? – 1873), o proprietară de moșii din Oltenia. Ea a fost soacra generalului Ion Cornescu (1820-1890), ministru al Apărării în perioada 16 august - 27 noiembrie 1859[70]. În anul 2020 colecția s-a îmbogățit din nou, fiind achiziționate alte două lucrări: *Portretul unui profesor de la Colegiul Sf. Sava din București* (1899) și *Traversarea unui râu cu barca* (1902).

Fig. 13. *Portret de femeie – Bălașa Albulescu* (1871) – (a), *Portretul unui profesor de la Colegiul Sf. Sava din București* (1899) – (b)

[69] Spre exemplu, în anul 1984, muzeul din Sebeș avea obligația să obțină, prin mijloace proprii, suma de 22000 lei (DJCA, fond *Comitetul pentru Cultură Alba*, dosar 14/1983, f.n.). Doi ani mai târziu, acesta a crescut la 55000 de lei, însă încasările din acel an au fost cu mult mai mari decât suma prognozată, în bugetul instituției intrând 81000 de lei (DJCA, fond *Comitetul pentru Cultură Alba*, dosar 37/1986, f.n.).

[70] Tatai-Baltă *et alii* 2022, p. 20.

În prezent, în colecția Sava Henția a Muzeului Municipal „Ioan Raica" Sebeș se află 46 de lucrări (35 - ulei pe pânză, 6 - ulei pe carton, 2 - acuarele, un desen și o lucrare ulei pe lemn), dintre care 32 sunt portrete, 2 naturi statice, iar celelalte sunt peisaje, scene de gen și istorice, ele fiind reprezentative pentru activitatea pictorului între anii 1870 și 1902.

Colecția Sava Henția este una dintre cele mai notabile realizări ale muzeului sebeșean, dacă nu cumva cea mai importantă. Numărul și valoarea lucrărilor din alcătuirea ei, dar și energiile și fondurile alocate unui demers care s-a întins pe durata a mai multor decenii, sunt argumente în acest sens. De altfel, simpla deținere a unei asemenea colecții depășește cu mult condiția unui mic muzeu orășenesc, care, de regulă, își propune să ilustreze doar istoria și specificul local. Prin numărul mare de lucrări și datorită faptului că sunt expuse majoritatea acestora, colecția este una dintre cele mai importante din România și ea contribuie astfel la o mai bună cunoaștere a activității și a operei unui important pictor român transilvănean.

Mai mulți factori au favorizat constituirea și, ulterior, dezvoltarea colecției, iar dintre aceștia trebuie amintită în special inițiativa muzeului de a amenaja o casă memorială în Sebeșel, localitatea natală a pictorului, aflată la mică distanță de orașul Sebeș, și care a făcut ca importante energii să fie canalizate în acea direcție. Chiar dacă inițiativa nu s-a mai materializat, casa natală a pictorului fiind, în cele din urmă, demolată, muzeul sebeșean, prin colecția de lucrări semnate de Sava Henția, care creștea constant, numeric și valoric, s-a substituit, într-o mare măsură, acesteia.

Acestor factori li se adaugă și entuziasmul specific specialiștilor care activează în instituții aflate la început de drum și care și-au dedicat o mare parte a activității lor dezvoltării acestei colecții. Generațiile de specialiști, care și-au desfășurat activitatea în muzeul din Sebeș în deceniile șapte și opt, au înțeles să ducă mai departe ceea ce începuseră predecesorii lor, iar demersul pare că a avut continuitate, în ciuda unor perioade în care succesul nu era pe măsura așteptărilor. Important a fost și sprijinul financiar, de loc de neglijat, de care s-a bucurat acest demers. An de an au fost alocate sume importante pentru a se achiziționa noi lucrări sau pentru a se restaura cele intrate deja în colecție. De altfel, sfârșitul efortului dezvoltării colecției coincide cu instituirea obligativității asigurării autofinanțării parțiale a activității muzeelor la începutul deceniului nouă al secolului XX, care a făcut imposibilă procurarea sumelor necesare achiziționării de noi lucrări.

Explanation of Figures

Fig. 1. *Portrait of a man – I. Potoțki from Sebeșel* (1878) (a) and *Portrait of a woman – wife of I. Potoțki from Sebeșel* (1878) (b).
Fig. 2. *Portrait of a woman* (1899) (a), *Portrait of a man* (1899) (b).
Fig. 3. *Still life with orange* (1902) (a), *Iris flower* (1902) (b).
Fig. 4. *Turk smoking hookah* (1877) (a), *Odalisque* (1882) (b).
Fig. 5. *Fair in Transylvania* (1892) (a), *Goats* (1892) (b).

Fig. 6. *Scene from the War of Independence* (1898).
Fig. 7. *Plow with oxen ploughing* (1899) (a), *Portrait of Virgil Cioflec* (1900) (b).
Fig. 8. *Portrait of Minister Vernescu* (1875) (a), *Portrait of a woman – wife of Minister Vernescu* (1875) (b).
Fig. 9. *St Nicholas* (a), *St Catherine* (b) (1893) – icon on wood.
Fig. 10. *Angel with children* (1902) (a), *Portrait of a man* (1873) (b).
Fig. 11. *Girl with child on her back* (1881) (a), *Portrait of a man – "Lahovary"* (1900) (b).
Fig. 12. *Portrait of a girl – Aurelia* (1894) (a), *Lady in black – the artist's wife* (1875?) (b).
Fig. 13. *Portrait of a woman – Bălașa Albulescu* (1871) (a), *Portrait of a teacher at St Sava College in Bucharest* (1899) (b).
Fig. 14. Aurelia Vasiu, daughter of Sava Henția, in Sebeșel (Alba), in 1978, on the 130th anniversary of the painter's birth (MMIRSBD, photo: Horia Bucur).

Abrevieri bibliografice

Călin 1971 – Gheorghe Călin, *Noi achiziții la muzeul din Sebeș*, în *Unirea*, 30 noiembrie 1971, p. 2.

Ciul 1971 – Gheorghe Ciul, *Muzeul din Sebeș a împlinit două decenii de existență*, în *Unirea*, 1 august 1971, p. 3.

Dărămuș 2009 – Gheorghe Dărămuș, *Ion Berciu și Muzeul din Sebeș*, în *Terra Sebus*, 1, 2009, p. 389-399.

DJCA – Direcția Județeană pentru Cultură Alba.

Fleșer 2004 – Gheorghe Fleșer, *Colecția Sava Henția (1848-1904). 100 de ani de la moartea artistului. Catalog de expoziție. Pictură/ grafică, Sebeș – mai 2004*, Alba Iulia, 2004.

Josan 1996 – Nicolae Josan (coord.), *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor*, Bibliotheca Musei Apulensis, III, Alba Iulia, 1996.

MMIRSBD – Muzeul Municipal „Ioan Raica" Sebeș, Biblioteca documentară.

Pop 2017 – Izabela Luiza Pop, *Managementul și dezvoltarea sustenabilă a muzeelor*, Cluj-Napoca, 2017.

Popa 2020 – Cristian Ioan Popa, *O genealogie necesară: completări și rectificări pe marginea istoriei familiei pictorului Sava Henția*, în *Terra Sebus*, 12, 2020, p. 427-520.

Sârbu 1995 – Aneta Sârbu, *Muzeul. Păstrător al patrimoniului istoric, socio-economic și cultural*, în Radu Cărpinișianu (coord.), *Vârstele orașului. Sebeș – 750 de ani de atestare documentară. 1245-1995*, Sebeș, 1995, p. 107-133.

Sârbu 2001 – Aneta Sârbu, *Aspecte privind Muzeul Municipal Sebeș*, în *Patrimonium Apulense*, I, 2001, p. 215-233.

Tatai-Baltă *et alii* 2022 – Cornel Tatai-Baltă, Călin Anghel, Radu Totoianu, *Colecția Sava Henția a Muzeului Municipal din Sebeș*, Cluj-Napoca, 2022.

Anexe

DECLARAŢIUNE

Subsemnații Erdt Iosif și Erdt Ecaterina născuți la Sebeș în 1890 și 1891, declarăm pe a noastră răspundere următoarele, în legătură cu cele două portrete reprezentînd un bărbat și o femeie, datate 1878 și semnate S.H. pe care le-am vîndut muzeului.

Ele reprezintă pe Ion Potoțky și soția Amalia. Acesta era unchiul nostru, deoarece Amalia era soră cu mama noastră. Aceștia n-au avut copii și locuiau în Sebeșel, lîngă Sebeș.

Irma, soția lui Sava Henția, era verișoară cu Amalia și locuia în Sebeș. De aci mergea la Sebeșel la rudenii, unde a cunoscut-o Sava Henția.

Pictorul Sava Henția, venea vara în Sebeșel și sta și la fratele său, dar frecventa și familia lui Ioan Potoțky, pentru care lucrase cele două pînze cu pricina. Le-a văzut de nenumărate ori în perete, cu semnătura sa S.H. până în 1904 când a murit.

Casele familiei Ioan Potoțky din Sebeșel, au fost cumpărate de Sava Henția, iar averea mobilă ne-a rămas nouă, mai bine zis lui Erdt Ecaterina, care semnează propriu această declarație.

Declarăm solemn, că tablourile acestea sînt autentice lucrate de penelul lui Sava Henția, dar rău întreținute, mai ales că am fost mereu strîmtorați în locuință de chiriași.

Drept pentru care semnăm propriu această declarație.

Sebeș, la 21 septembrie 1967.

ss. Erdt Eaterina

ss. Erdt Iosif

MUZEUL RAIONAL
SEBEŞ-ALBA
Nr. 39/1968

Către
.....

În dorința de a lucra un repertoriu al operelor pictorului Sava Henția, născut în Sebeșel, raionul Sebeș, vă rugăm a răspunde chestionarului de mai jos:

1. Ce lucrări se găsesc în colecțiile d-voastră?
a) Titlul
b) Tehnica de lucru și materialul
c) Dimensiunile
d) Semnătura pictorului (locul, culoarea) Data.
e) Sumară descriere a operei
f) Proveniența
g) Starea de conservare

2. Vă rugăm a anexa și fotografiile operei
3. Dacă cunoașteți și alte opere, neachiziționate de d-voastră, vă rugăm a ne indica respectivele adrese.
4. Ce scrisori sau acte personale posedați în legătură cu acest pictor?

În credința că veți binevoi a ne răspunde cît mai repede și cît mai complet la cele de mai sus, vă rugăm să primiți expresia mulțumirilor noastre anticipate.

DIRECTOR
I. Raica

MUZEOGRAF,
M. Proșteanu

Fig. 14. Aurelia Vasiu, fiica lui Sava Henția, la Sebeșel (jud. Alba), în anul 1978, la împlinirea a 130 de ani de la nașterea pictorului (MMIRSBD, foto: Horia Bucur)